

کتاب تائیتیمی

ددهم قورقوت

ترجمه: بهزاد بهزادی

نشر نخستین، رقعی، 1550 نسخه،
1600 تومان

کتاب دده قورقوت شاهکار ادبی و حماسی ترکان اوغوز که شهرت جهانی دارد، به تازگی با ترجمه بسیار زیبا و سلیس و خواندنی به گنجینه ادب فارسی گام نهاده است. این کتاب که یونسکو سال 1999 را سال بزرگداشت آن اعلام کرد، تا به امروز دانشمندان و محققین نامداری چه در کشورهای ترک زبان و چه در کشورهای اروپایی و آمریکایی تحقیقات زیادی درباره آن انجام داده و هنوز هم انجام می‌دهند.

این کتاب به زبان‌های مختلف جهان ترجمه و نشر گردیده و تا به امروز چندین بار توسط مترجمان متعددی به زبان فارسی برگردانده شده و انتشار یافته است، ولی این بار این شاهکار خلق آذربایجان با بهرگیری از منابع و مآخذ متعدد، با مطالعه عمیق و بینش ژرف و احساس مسئولیت بیشتر و کوشش فراوان به زبان فارسی برگردانده شده است و مترجم محترم درباره زمان و مکان وقوع حوادث داستان‌ها، زمان تحریر کتاب، موقعیت و سازمان اقتصادی و اجتماعی، باورها و آئین‌های اوغوزها در پیشگفتاری که بر این کتاب نوشته، سخن می‌راند و در خصوص سبک و اسلوب نگارش و تاریخ پیدایش این اثر فناپذیر به عقاید و نوشته‌های صاحب‌نظران معتبر دایر بر این که محتوی و مضمون این اثر ساده و شعرگونه آهنگین بوده و

عزیز محسنی

پژوهشگاه علوم انسانی
رتال جامع علوم

معرفی کوتاه، بخش پایانی کتاب که در آن «دده قورقود» به صحنه وار می‌شود و آهنگ شادی می‌نوازد و سرگذشت جنگجویان را روایت می‌کند، از نظر خوانندگان عزیز می‌گذرد:

دنیای فانی به کی ماند؟ دنیای پر رفت و آمد، دنیایی که نقطه پایانش مرگ است. سرانجام عمر دراز مرگ است، آخرش جدائی! دعا و ثنا می‌خوانم خان من! به هنگام فرا رسیدن مرگ، از ایمان پاک محروم نسازد! مکان پدر ریش سفیدت فردوس باد! مقدم مادر گیس سپیدت بهشت باد! (خداوند) قادر ترا محتاج نامرد نکند! در برابر پیشانی سفید تو پنج کلمه دعا خواندیم، قبول باشد! گویندگان آمین- آمین بیدار نایل گردند! جمع کند، گرد آورد، گناهان شما را بر محمد مصطفی ببخشاید! خان من هئی!

ادبیات اوجاگی- اوچونجو جیلد

توپلایان و یازان: یحیی شیدا

ناشیر: مهد آزادی

بیرینجی چاپ، 1381

3000 جیلد، 4500 تومن

ادبیات اوجاگی یا شاعیرلر تذکیرسی ادب خزینه‌میزین چوخ دیرلی اینجیلریندندیر. اوستاد یحیی شیدانین تک باشینا بو اهمیتلی ایشی موقوفیتله باشا چاتدیرماگی چوخ قیمتلیدیر.

اوستاد یحیی شیدا «ادبیات اوجاگی» آدلاندیردیگی بو اوج جیلدلیک مجموعه‌ده ایرانین حیاتدا اولان بوتون آذربایجان تورکجه‌سینده یازیب- یارادان شاعیرلر حاقیندا گنجیش معلومات وئر می‌شیدیر و

در ادبیات آذربایجان شاهکار بی‌نظیری شناخته شده، استناد می‌کند و به این نتیجه علمی می‌رسد که زبان ساکنین آذربایجان پیش از مهاجرت اوغوزها نیز ترکی بوده است، زیرا جمعیتی که به‌تازگی تغییر زبان بدهند، هرگز قادر نخواهند بود، اثری چنین گران‌بها و عمیق بیافرینند. از قلم استاد بهزادی در مقدمه کتاب می‌خوانیم: «بنا به رعایت امانت و دقت در ترجمه به ویژه متون تاریخی و کلاسیک، متونی را که در فهرست مأخذ مذکور است، بررسی و مقابله نموده و کوشیده‌ام برگردان فارسی عاری از ابهامات باشد». اینک چند فراز از ترجمه بسیار زیبا و سلیس مترجم:

«نزدیک به زمان رسول علیه‌السلام مردی از قبیله بایات که «قورقوت آتا» نامیده می‌شد، ظهور کرد، آن مرد در بین اوغوز پر دانا بود. هر چه می‌گفت، همان می‌شد، از غیب اخبار گوناگون نقل می‌کرد. حق تعالی به دل او الهام می‌بخشید... قورقوت آتا مشکلات اوغوز راحل می‌کرد، هر امری را تا با قورقوت آتا در میان نمی‌گذاشتند، انجام نمی‌دادند، هر چه می‌فرمود، می‌پذیرفتند، سخن او را پی می‌گرفتند و به سرانجام می‌رساندند.»

مطالعه این کتاب نه تنها برای هموطنان فارسی زبان برای کسب شناخت از فرهنگ حماسی هم‌میهنان آذربایجانی خود ضروری است، بلکه برای بسیاری از آذربایجانی‌ها نیز، که متأسفانه به دلایل مختلفی نمی‌توانند آثار ژرف و پرمحتوای اجداد خود را به زبان مادری بخوانند، قابل استفاده است. در پایان این

**«مقایسه اللغتين» کیتابی نین آذربایجان
و تورکیه تورکجه سینه ترجمه لری
چاپدان چیخدی.**

دوکتور جواد هیئتین فارس دیلینده یازدیغی، آذربایجان تورکجه سیله فارس دیلی نین موقایسه سینه عایید «مقایسه اللغتين» کیتابی نین ترجمه لری آذربایجان و تورکیه ده چاپدان چیخدی. بو کیتاب ایلك دفعه تهر اندا ۱۳۶۲- جی ایلده و ایکنجی دفعه ۱۳۷۹- جو ایلده وارلیق درگیسی نین اوزل سایی کیمی چاپ اندلمیشدی.

بیرینجی چاپین آذربایجان تورکجه سینه ترجمه سی باکیدا مرحوم دوکتور میر علی منافی و فیروزه پارانجی طرفیندن ۱۹۹۱- جی ایلده چاپ اولونموشدور.

ایکنجی ترجمه سی آقاشیکار مست علی یئف طرفیندن حاضیر لانیب آذربایجان بئین الخالق اونئور سیته سی طرفیندن چاپ و نشر اندلمیشدیر.

بو ترجمه یه پروفسور نیظامی خودی یئف (دیلاجی عالیم) «دیلمیزین طبیعی» عنوانی ایله بیر موقدیمه یازمیشدیر.

تورکیه تورکجه سینه ترجمه ایکی عالیم طرفیندن بیر- بیریندن خبر سیز حاضیر لانمیشدیر:

بیرینجی قیصری اونئور سیته سی علمی هیئتین عوضو خانیم دوکتور سوزان توقاتلی طرفیندن ترجمه اندیله رک باسیلمیشدیر.

ایکنجی ترجمه آنکارا اونئور سیته سی نین فارس دیلی و ادبیاتی اوستادی پروفسور مورسل طرفیندن

تخمیناً ۵۵۰ شاعیردن آد چکرکن بو شاعیرلرین یارادیجیلیق اثرلریندن اولر نکلر ده گنیر میشدیر.

اوستاد یحیی شیدانین ایلر بوئو یوزولمادان یازیب یاراتدیغی، تدوین انندیگی کیتابلار هر باخیمدان موحتوالی، معنالی و دیرلیدیر. اوستاد الی ایلدن آرتیق دیر کی، بیزیم دوغما آنا دیلمیز و ادبیاتیمیز اوغروندا یوزولمادان چالیشیر. اوستاد شیدانین بو اوچ تذکیر نین یار اتمای اوغروندا امک و زحمتی نین اغیر لیغی و اوغ دوغما خالقینا و دیلینه بسله دیگی درین عشق و سئوگی سی هر سطریده اوغونو گوستر مکده دیر. اوستاد بو کیتابلاردا، چاغداش شاعیرلردن باشقا، بیزیم کلاسیک و اولمز شاعیر و صنعتکار لاریمیز خاقانی، نسیمی، فضولی، صائب تبریزی، قمری دربندی، حکیم هیدجی زنجانی، حیران خانیم و حیاتا گوز یومان موعاصیر جنوبی آذربایجان شاعیرلری فطرت، سید مهدی اعتماد، سهند و باشقالارین اثرلریندن نومونه لر وئریر و بو بوئوک ادبی شخصیتلریمیزی اوغوجو لارین نظرینده جانلاندیریر.

اوستاد شیدانین بو اوچ جیلدلیک ادبیات اوچاغیندان باشقا، دوغما آنا دیلمیزده، «اودلار وطنی»، «میرزا علی معجز شمس تری نین یایلمامیش شعرلری»، «اودلو سوژلر»، «شیریم قولو»، «اوستاد شهریارین تورکو دیوانی» و بیر نچه باشقا اثرلر ده بوندان اول ایشیق اوزو گورموشدور.

«تورك ديل قورومو» - نون سيفاريشي
ايله حاضير لانيب چاپا وئريلميشدير.
توركيهده چيخان ترجمه لرده
فارسجا ايضاحلي سوژلر لاتين
حرقلر بندن باشقا عرب حرقلري ايله ده
وئريلميشدير.

اوميد چيراعي (شعر مجموعهي)
موليف، دوكتور غلامرضا صبري
تبريزي
رداكتور، واقيف سلطانلي
شيراوان نشر، باكي ۲۰۰۲، ۱۶۰
صحيفه

ادينور و بيلم اوچاغيني نين پروفيسورو
دوكتور غلامرضا صبري تبريزي اوميد
چيراعي اثرينده اوژ دويار قلبي ايله
وطنين بوتون نيسگيللريني ايفاديه
چيخارير و گلهجگه اوميد بسلمگي،
اينسانلارين اوزونون بير گون گولهجگينه
اينام شكلينده بيزه تلقين اندير.
شاعيرين اورك اغريلارينسي
پايلاشماق اوچون اونون «اوندولموش
قودرت» شعرينه نظر سالييريق:

قديم زاماندا،

اينسان دونياني داشي بيردي فيكرينده،

يئرلشدير بيردي بو بو يوكلوكده دونياني
خياللارينا،

قاييبيردي آيلا، گونله،

اوزونو دونياني بيهسي بيليردي،

داشي بيردي تامام آلاهاري اوژ
اورگينده.

تا او واختاكي،

بازار گلدي، پول گلدي،

اوندو اوزونو،

قول اولدو يار اتديقلارينا .
فلسفي - ايجتيماعي دوشونجه لرله
دولگون اولان بو شعر مجموعهي سينده
تكجه درلدردن دانيشيلمير، هم ده اينسانين
گلهجگينه اينام ايشيقلاري اطرافا
ياييلماقدادير، نجه كي «اوجوش»
شعرينده حياتين ماجراسيندان اينچيك
كوتوللر اوژ توختاغيني تاپير:

ائي روجوم!

قالخ يئردن،

اوج قوشلار كي مي سما لاردا،

كشفا انله،

تانينمايش اوفوقلري،

چونكي وارليق حركتددير.

- ابراهيم رفرف

عومرون صحيفه لري

بوگونكو كيتاب بوللو غوندا
اوخوجولارين ايختيارينا يئني بير كيتاب -
آكادميك حسين احمدوفون «خاطير ملريم و
يا نسل يميرين شجره سي» آدلي كيتابي
وئريلير. آدي كيتاب، گورونوشو كيتاب
شكلينده اولسا دا، بو كيتابلا تانيش اولاندا
اينسانا انله گلير كي، چوخ ماراqli بير
فيلمه تاماشا اندير. سوژه خطي بير اينسان
طالعي، اينسان حياتي اوزرينده
قورولوب. بو عادي حيات دگيل.
كشمكشلي، عذابي، تضادلي اولان بو
حياتين هر آني بير جومليه سيغيشيب. بو
عومرون هر گونو ورقانديكجه
گورلريميز اوندو يئني - يئني صحيفه لر
آچيلير. كيتاب او قدر جانلي، موليفين
ديلي او قدر شيريندير كي، سون ورقي
اوخويان اوخوجو مطلق كيتابين
بيرينجي صحيفه سينه دونه جك.

دادي وار ايدي. حاجي اسماعيل بولايي
 آدلانان بولايين سوئوندان يايين قيزمار
 واختيندا بير ايستانك ايچمك مومكون
 دگيل. بو بولايين باشيندا ايكي آدم بير
 قوزونو بيئر، اوستوندن بير ايستانك سو
 ايجردى».

تورپاقلاري نين موعين بير حيصه سي
 ايشغال آلتيندا اولان بير دوولتتير هر بير
 اولو موليفين تصوير اتديكي طبيعتين
 اسرار انگيز گوزلليكي اولان يئرلر
 حاقيندا قئيدلري اولو سالار، اولارين اولو
 يوردو دوشمن تاپداغيندان قورتارماق
 اوچون دامارلاريندا قان قاينايار.

يوردونون خيئر - شر مراسيملريندن
 چوخ اطرافلي دانيشان ح. احمدوف
 سانكي اوزونو توپلاريني صيرف اوروپا
 توپلاري كيمي كنجيرن، اولولريني
 حورمتسيز يولا سالان بعضي اينسانلارا
 توتوب دئيير كي، آخي بو جور عادت -
 عنعنلري اولان ميلت ده اوژ عنعنلريني
 اونودار مي؟ «كندين توي شنليكلري عادتاً
 پاييزين سون ايلارينا دوشردى. بئله كي،
 محصول توپلار، جاماعات چولدن
 بيغيشاردي. توپلار گوندوزلر قارازورنا
 ايله باشلاناردي. قيز گلين تزه
 پالتارلاريني گئيينيب تويلا گلردى.
 دوزنگاه بيئرده، آچيق هاوادا اولان بو
 مراسيمده گلنلر، قيزلار، جوانلار، حثا
 ياشيلار دا اوژ مهارتلريني گوستريب،
 قورشاق توتار، موختليف هاوالار
 اونيايارديلار».

كند قادينلار ي نين بيشيرديكلري تندير
 چورگيندن، فسليدن، فطيردن، لاو اشدان،
 لذيد خوركلردن، ياييدا قيش اوچون
 حاضيرانان اذوقلردن كيتابدا انله

آغساققال چاغيندا اوزوندن اوشاق
 كوركلليكي، اوشاق معصوملوغو ياغان
 بير چهره بو كيتابي اولويانا كيمي
 ورقلرين آرخاسيندان منه بويلاندي. ايستر
 كولخوز قوروجولوغونا، ۱۹۳۷ - جي ايل
 رپرسياسينا (سياسي بوغونتوسونا)،
 ۱۹۴۵ - ۱۹۴۱ - جي ايل آلمان - روس
 موخاربييه سينه، آجليغا، قيتليغا، يئتمليگه
 سينه گرن اوشاق و يئني يئتمه چاغلاريندا،
 ايستر سه ده باكيذا تحصيلىني داوام
 اتديردىكي ايللرده موليفين حياتي نين
 بعضي چاغلاري ايله تانيش اولان
 اولوچودا حيات عشقي، ياشاماق عشقي
 گوجلنير.

كيتابدا ميلي عادت - عنعنلر يميز،
 مطبخ يميز، تعليم - تربيه يميز، طبيعت يميز
 گوزلليكي، تانينميش اينسانلار حاقيندا
 چوخ گوزل فيكىرلر وئريلميشدير.
 دوغولدوغو كندي «توخلوجا» حاقيندا،
 اونون تاريخي، سوسيال - ايفتصادي
 حياتي بارده موليف اولوچولارا چوخ
 اطرافلي معلومات وئرير. كيتابدا همچنين
 كندين سايبليپ - سئچيلن كيشيلر ي نين،
 ۱۹۲۰ - ۱۹۰۵ - جي ايللر آراسيندا ارمني
 ايشغالچيلارينا قارشى قهرمانچاسينا
 موباريزه اپاران اينسانلارين اولاري
 چكيليير، اولارين گوسترديكلي
 ايگيدليكردن صوحبت آچيلير.

توخلوجادا و اونون اطرافيندا اولان
 موقدس يئرلردن، بو يئرلر حاقيندا كي
 ريو ايتلردن، موختليف بولاكلاردان و
 اولارين اولاري حاقيندا چوخ ماراقل
 معلوماتلر وئريليير: «كندين بيچنگي،
 او تو، سويو زنگين ايدي. هر بولايين
 اوژ ادي، اوژ دييري، اوژ سانبالي، اوژ

بۇنى بۇرۇق تىنھا قالان «تۇخلوجا»م!
بىزى غملى يۇلا سالان «تۇخلوجا»م!

يۇرد آغرىسى، «گۆبچه» دردى ايله
باغلى شعرلري موليف كىتابدا وئرمكله
ياناشى اينانير كي، او يۇرددا سوئن
اوجاقلار يىنىدن آلو لاناچاق.

ح. احمدوفون «خاطيرلريم و يا
نسلیميزين شجرهسي» كىتابىندا بىر نسلين
شجرهسي وئرىلسه ده، بىر نسلين كوكلري
شاخه-شاخه تانىنسا دا، اولكه مېزدن
كناردا ياشاييب-يارادان هر بىر
آذربايجانلي اوچون بو كىتاب بىر
چاغىرىش رولونو اوينايبير. اوژونه،
مىلتينه، تورپاغىنا، سوئي-كوكونه
چاغىرىش.

بو كىتابا گوره ايسه حورمئلي
عالمىمىزه، قوجامان پداقو قوموزا باش
آيىريك.

- سوفيا ايسرافيلووا

آذربايجان بئىن الخالق

اۇنيورسيتيه سىنين

ژورنالېستىكا فاكولته سىنين مو علمى

اوج مين ايلين حكمتى

علي پولاد

۲۲۰۰ نوسخه

يۇرد نىشرياتى، باكي، ۲۰۰۲

كىتابىن آيدندان دا گوروندوگو كىمي،
بو اثر ۳۰۰۰ ايل اوئجه دن بري بو يوك
اينسانلارين حكمتلي سوژلريني، نسلدن-
نسليله، خالقدان-خالقا كئچن دىرلي
كلاملاريني احتياوا ائتمكدهدير. اثرين

شېرىنلىكله، انله ماراقتا بحث اولونور
كي، او طعاملارين دادى، ايبي دويولور.
يقين كي، بو دا ح. احمدوفون ائلينه،
تورپاغىنا باغلىغىندان ايرلي گلير.

آخساققال عاليم اولو بابالارينين،
نسلرينين، قوهوم-اقربالارينين،
نسلين هر بىر نومائنده سىنين بو كىتابدا
بىر-بىر آدينى چكىر. بوگون چوخلاري
اينسانين اينسان قانىنا سوساماسىني،
وحشلىگى تبليغ ائدن خاريجى فيلملره،
معناسىز، بيتىب-توكنمهين، دىلهميزه،
مىتاليتىمىزه (ذهنىتىمىزه) اوغون گلهمين
سرياللارا مئىل ائديرلر. ياخشى اولاردي
كي، بو كىتاب اولارين ماساوستو كىتابى
اولايدى. بلكه اوندان آذربايجان
تورپاغىنين ايستىسى، عادت-
عنعنه سىنين شېرىنلىگى اولارين
اوژلريني اوژلرينه قايتارا.

كىتابدا موليف يۇردونون، تورپاغىنين
حرارتىنى حيس ائتديرمك اوچون، او
يئرلرين حسرتىنى بوروزه وئرمك اوچون
دوستلارينين، شعر، سوژ آداملارينين
دئدىكلريني اوخوجولارين نظرينه
چاتديرير:

هر گنجه ياتاندا گيرير بوخوما،

خودام بيزه نيجات وئرسين، آ

«دوز يۇرد»

بوئل آچىلسين، بىر ده گللك ياخينا،

آتالار اوغلونو گورسون، آ

«دوز يۇرد».

و ياخود:

«گۆبچه» گولوم، سنى چوخدان

گورمورم،

گورن نيبه ياشايبيرام، اولمورم؟

آغير درددير، نجه دوزوم بيلميرم...

خالقا وئردیگی، داهها دوغروسو
اشیلا دیغی مدنیته و اونون ایزلرینی
آرادان آپارماق اوچون ایلر لازیمدیر.»

(۲۰ - جی بولوم، ص ۱۳۰):

«آذربایجان خالقی دونیانین ان ایگی،
جومرد، چالیشقان و آنالییشلی
خالقلارینداندیر. تاریخین فاجیهسی اونو
پارچالامیشدیر.» (دوکتور جواد هیئتین
سایین سلیمان دمیراله یازدیغی
مکتوبدان).

(۵۸ - جی بولوم، ص ۳۷۶):

«تورک دیلی ان قایدالی دیلردن
بیریدیر. سوز، خصوصیه فعلر
باخیمیندان چوخ زنگیندیر... بعضاً بیر
فعله ائله بیر فیکیر و آنالییشی بیلدیرمک
اولور کی، فارس دیلینده و باشقا دیلرده
اونو ایفاده اتمک اوچون بیر جومله و یا
بیر نچه جومله طلب اندیلیر.»

دوکتور حمید نطقی (۲۶ - جی بولوم،
ص ۱۶۲):

«دونیادا باش اولدوقسا دا، عادیل قالا
بیلدیک.» (دوکتور هیئتین «تورکلرین
تاریخ و کولتورونه بیر باخیش» کیتابینا
دوکتور ح. نطقی طرفیندن سون سوز
یئرینه یازدیغی «آنادیل - سنوگیلی دیل»
باشلیقلی شعردن).

(۹۱ - جی بولوم، ص ۵۹۵):

«اینصاف کی، فارس شعرینه بیزلر
تمل آتدیق.» (عئینی شعردن).

«علی پولاد بو موعظم اثرینی
«اینسانلیغا خیدمت اندنلره» ایتحاف
انتمیش، کیتابینا حضرت عیسی نین
«دوستونو، اطرافینی اوزونو سنو دیگین
کیمی سنو»؛ حضرت موسی نین «حقیقت
سنی آزاد اندمجکدیر» و حضرت محمدین

مولفی ۱۳۲۳-جو ایله تبریزده
دوغولموش، ارزرومد بویموشدور.
آتاسی بنی قوزولموش سووتلره قارشی
موجادیله ائتدیگی اوچون تبریزه قاچماق
مجبور تیننده قالمیش، ۱۳۲۴-ده
روسلارین تبریزی ایشغالی سیراسیندا
یاخالانمیش، آنجاق شانس اثری قورتولا
بیلیمشدیر. ۱۱ یاشیندا ایکن آتاسینی
ایتیرن علی، اوخوما، چالیشما و
آراشیدیرما حیاتیاتی بیرلیکده
یوروتموشدور. آتاتورک اونورسیتیهسی
زیراعت یوکسک مهندیسلیگی اکونومی
(ایقتیصاد) بولوموندا مازون اولان علی
پولاد هم تیجارت و توریزمه، هم ده
تیکینتی و اینشانت ایشلرینده بو یوک
نائیلیتلر الده انتمیش و ۱۹۹۱-دن بری
تورکیه ایله بیرلیکده آذربایجاندا دا
اینشانت و تیجارت ساحهسینده
چالیشماقدادیر. بونولا بیرلیکده قیرخ ایله
یاخین بیر مودتده بو یوک فیلسوفلارین و
فیکیر آدمالارینین اثرلرینی اینجهلهیب،
اوراداکي حکمتلی سوزلری سئچیب
توپلایاراق ۷۱۸ صحیفهلیک بو قیمتلی
اثرینی اورتایا قویموشدور. تورکیهده
گونوموزه قدر ۵ دفعه نشر اندیلن و دور
نشرین بوتون نوسخلری نین تورکیهده و
دیگر اولکلرده تماسیز اولاراق
پایلانیدیغی بیلینن بو اثرده دوکتور جواد
هیئت و دوکتور حمید نطقی نین ده
آشاغیداکي جوملهلرینه یئر وئریمهسی
دیقت چکیجیدیر:

دوکتور جواد هیئت (۴ - جو بولوم،
ص ۳۱):

«تاریخده بیر رژیم بیله گونده
بیخماق مومکون اولموشسا دا، اونون

اینسانی سجهلر بویلارین هر بیرینده دالغالانیر.

دده قورقود کیتابی نین نجه بوز ایل بوئدان اونجه یازیلدیغینی هله بیلگیلر دقیق معلوم ائده بیلیمیشلر، چونکی کیتابین یازیلدیغی تاریخ، ایکی اصلی نوسخلرین هنج بیریسینده اچیق- آیدین گوستریلمیشدیر، یالنیز درسدن نوسخه- سینده و کیتابین سونوندا یازیلان «تمت ۴۴۴» یازیلاری، بعضی عالیملری بنله بیر سونوجا کتیریپ چیخارمیشدیر کی، احتمال اوزوندن کیتابین ایلك نوسخه سی هجری- شمسی ۴۴۶ یا ۴۴۴- جو ایله یازیلیمیشدیر.

عرب دیلینده «تمت» سورؤ (بیتدی، قورتاردی) سورؤندن سونرا ۴۴۴ یازیسی بو فیکیری داها گوجلندیریر. بعضی عالیملرین فیکرینجه دده قورقود کیتابی نین حقا هجری ۴۴۴- جو ایلدن داها اونجه یازیلما سی دا تخمین ائدیله ر. بو فیکر ایله راضیلاشان عالیملر دده - قورقود کیتابیندا گندن عادت- عنعنهلر و اینسان آدلارینا ایستیناد ائدرک بو کیتابین یازیلما سینی تورکلرین هله موسلمان اولمادیقلاری زامانا و یا اولارین یئنی موسلمان اولدوقلاری دووره عایید ائدیکلرینی ایرلی سورورلر.

بو بویلاردا عومومیتله ایسلامی آدلاردان یالنیز بیر نجه یئرده ایستیفاده ائدیلمیش و باشقا یئرلرده تورک کوکلو آدلاردان ایستیفاده اولونموشدور؛ عینی حالدا ایسلامدا یاساقلانان شراب ایچکیسی، داستانلاردا چکیمه دن داستان شخصیتلری طرفیندن ایچلمیش و عادی بیر ایچکی کیمی گوستریلمیشدیر.

«بئشیکدن مزارا قدر علم ایسته یین» جومله لری ایله باشلامیشدیر. کیتاب ۸ فصیل و ۹۹ بولومدن عیبارتدیر. بیرینجی فصیل «حیات- اینسان»، ایکنجی فصیل «دؤولت- جمعیت»، اوچونجو فصیل «زحمت- هونر»، دوردونجو فصیل «ایدرک»، بئشینجی فصیل «موناسیبت»، آلتینجی فصیل «عایله»، یئددینجی فصیل «معنویات» و سکزینجی فصیل «یارادیجیلیق» موضوعلارینا عایید کلاملاری ایچینه آلماقدادیر. کیتابین سونوندا فایدالاندیغی قایناقلار، ایندکس و ایستاتیسیتیک گوستریجیلر و اثرین ترتیبچیسینی و ناشیری حاقدینا بیلگی وئریلمیشدیر.

- محمد رضا هینت

دده قورقود بویلاری

(موعاصیر عاشیق ادبیاتینا اوغون)

حسین م. گونئیلی

۳۰۰۰ نوسخه، تهران ۱۳۸۱، ۱۵۰۰

تومن

دونیا شوهرتلی «ددهقورقود» کیتابینی تانیمابان و یا ان آزی اونون آدینی انشیتیمین آذربایجانلی آیدینینی آز تاپماق اولار. بو کیتاب آذربایجان ادبیاتی تاریخینده و تورک دونیاسیندان اولملی یازیلی سندلردن بیریدیر.

اون ایکی بویدان، و بوگونکو دیلده دئسک، اون ایکی دستان و یا حماسه دن تشکیل تاپان بو کیتابدا، وفادارلیق، سنوگی، محبت، ایگیدلیک، آتا- بابا حورمتی، خیانتنه نیفرت و بیر سورله

و يا همين يوز ايلليڪده يازيلان «صاح-
العجم هندو شاه نجواني» اثرين نثر
ديلي ايله مورقايسه ائدرسڪ، دده قورقود
اثرين ديلي نين داهي چيلخا و اسڪي
اولدوغونو و ان آزي اورچ يوز ايل بو
اثرلردن داهي قديم اولدوغونو آيدنجاسينا
گوره بيلريڪ.

دده قورقود يازيلاندا سوزلرين
اسڪيلگي، ديل اوسلوبو، عرب و فارس
سوزلريندن آز ايسستيفاده اولدوغو
گوستريز كي، بو يازي ان آزي
«درسدن» نوسخهسي نين سونوندا
يازليديغي كيمي هيچري ۴۴۴- جو
(ميلادي ۱۰۶۵- جي) ايلده يازيلميشدير.
۱۲- بويدان تشكيل تاپميش دده -
قورقود كيتابيندا، يالنيز ۳۵۰ عرب و
۱۳۶ فارس سوزلريندن، او دا مذهب و
ساواش مضمونلاري ايله باغلي اولراق
موعين يئرلرده ايسستيفاده اولونموشدور^۱،
لاكين ۱۳- جو عصرده يازيلان اثرلرده
او جوملهدن «صاحالعجم» اثرينده
جومله قورولوشوندا بوللو- بوللو عرب و
فارس سوزلري ايشه اپاريلميشدير.

دده قورقود كيتابي حاقيندا ايندييه قدر
آذربايجان جومهوريتينده، توركيهده
بيلگينلر طرفيندن چوخلو ارشديرمالار
اپاريلميشدير. ايراندا ايسه اينقيلابدان
اونجه بو كيتابين فارسجا ترجمهسي و
اينقيلابدان سونرا ايسه حورمتلي عاليم و
تدقيقاتچي اوستاد محمد علي فرزانه نين
چالشماسي نتيجهسينده كيتاب، اصلي ديله

بعضي عاليملر ايسه كيتابدا گئدن
بعضي اولارا، او جوملهدن ايستانبول
سوزونه توش گلديكده، بو اثرين
يازيلماسيني ۱۵- جي يوز ايلليگه و
ايستانبول شهري نين فتح اولدوغوندان
سونراكي زامانلارا عاييد اولدوغونو
سويلهپيرلر. لاكين ميلادي ۱۵- جي يوز
ايلليگه و آذربايجان توركجهسينده
يازيلان اثرلره «دده قورقود» اثريني
ديل باخيميدان توتوشدوراندا، دده قورقود
اثرين داهي اسڪي و قديمي اولدوغونو
آچيق- آيدين گوروروك.

دده قورقود كيتابيندا ايستانبول
سوزونون ايشلنمهسيه باخماياراق
طرابزون، بايبورد، ماردين شهرلري،
قونشو كافير شهرلري حساب ائديلر. بئله
بير ايفاده او دنمكدير كي، هله توركيه نين
شرفينده يرلشن بو شهرلر و ايستانبولدان
نچه يوز ايل قاباق توركلر طرفيندن فتح
ائديلميش بو بولگه لر، دده قورقود
بو يازيلاندا اوغوز يوردلاري و موسلمان
شهرلري بوخ، ذاتا كافير يوردلاري كيمي
گوستريلميشدير.

بو كيمي فاكتلار گوستريز كي، دده
قورقود داستانلاريندا گئدن ايستانبول
سوزو و ۱۵- جي يوز ايلليكلره عاييد
بعضي طايفا اولاري احتمال اوزرينده بو
ايللرده دده قورقودون اصلي نوسخهسيندن
ايستينا ساخ ائدنلرين ايله متته
آرتيريلميش و ايستانبول سوزو قسطنطنيه
يئرینه قوبولموشدور.

هله دده قورقود كيتابين نين متن
يازيلاريني ۱۳- جو يوز ايلليگه
آذربايجان توركجهسينده يازيلان «حسن
اوغلو» و «نصير باكويي» نين شعر ديلي

سوڀهده يايماق اوچون يئني بير تشبوتنه ال
آتميشدير.

او، بو يولدا چوخلو زحمتلره
قاتلاشاراق، دده قورقود بويلاري نين
ديليني مو عاصيرلشدير، اونون شعر
ديليني ده عاشيق شعرينه چويرميشدير.

بو شعرلر عاشيق هاواسينا اويعون و
داها دوغرسو عاشيقلار يميزين
سازلاريندا و سوزلرينده دالغانان
اوسلوبدا سوينيلميشدير.

گونئيلي نين چاليشمالاري حقيقتاً دده -
قورقود بويلاريني كوتله ايچينه اپارماق،
دده قورقودو ميلتيميزه آرتيق تانيديرماق
و كوتله نيني بو قيمتلي و دونيا سويه سينده
تانيميش ادبي اثرله تانيش انتمك هدفينه
بوئليك بير تشبوتدور.

بو اثرده شعرلر دده قورقود
داستانلاريندا اولان شعر مووضوعلاريني
تمثيل ائدرك، مو عاصير عاشيق شعري
شيوه سينده دنيلميشدير. دنمه لي گونئيلي -
نين آرزوسو دده قورقود داستانلاريني
كور اوغلو داستانلاري كيمي عاشيقلارين
سازلاري و سوزلري ايله عادي جاماعات
ايچينه اپارماق و عادي جاماعات يميزي
كيتابين داستانلاريندا مين ايل بوندان
اونجه، بلكه ده مين ايكي يوز ايل بوندان
قابق ايشلنن آتا- بابا مثللري، عادت-
عنعنلر، دوشمن قارشيسيندا شهامتله
موياريزه اپارماق، آتا- آنايا حورمت،
حيات يولداشينا صداقت، كيشيلرله
قادينلارين برابر حوقوقا ماليك
اولمالاري و باشقا اينساني سجيهرله
تانيش انتمك اولموشدور. بورادا دده -
قورقود كيتابي نين «دلي دومرول»
بوئوندا، حيات يولداشينا گوستريلن

ياخين بوگونكو يازيميزا اويعون سوڀهده
چاپ ائديلميشدير.

دده قورقود كيتابي، اينقيلابدان سونرا
دا باشقا عاليملر طرفيندن فارسجايا
ترجومه و تدقيق اولونموشدور.
خوصوصي ايله بو آرشديرمالار ۱۳۷۰-
جي ايلدن بو طرفه آذربايجاندا داها
گنئيشلنميشدير.

دده قورقود كيتابي نين ايكنجي چاپي
و اصلي ديلىنده ياييلماسي، خوصوصي
ايله عاليملر و تدقيقاتچيلار طرفيندن
اوخونوب آرشديرماغا اويعون سوڀهده
بور اخيلماسي ۱۳۷۸- جي ايلده حورمتلي
عاليم و شاعير حسين محمّدخاني
«گونئيلي» طرفيندن مومكون
اولموشدور.

گونئيلي جنابلاري اصلي متندن علاوه
اسكي سوزلر و آدلارين ايضاحي اوچون
۲۸۰ صحيفه ليك «سوزلوك» ده بو
كيتابا علاوه ائديب اوخوجولارين
ايفاد هسبته بور اخميشدير.

ايلك دفعه خالق شاعيري رحمتليك
بولود قار اچورلو (سهند) دده قورقود
بويلاريني حماسي بيچيمده شعره
چك ميشدير. ميرزه رسول اسماعيلزاده
جنابلاري ايسه آثرين پروفيسور شامل
جمشيدوف طرفيندن
مو عاصيرلشديريلميش متني الي فباميزا
كوچوروب، ۱۳۷۸- جي ايلده اونا بير
موقديمه آرتيرماقلا ميلتيميزه ايتحاف
انتميشدير.

۱۳۸۱- جي ايلين سونلاريندا،
چاليشقان تدقيقاتچي گونئيلي، دده قورقود
كيتابيني خالق يميز ايچينده داها گنئيش

دۆز - چۆرگىنى بىندىگىم،
من سنسىز قالا بىلمرم.

عزرايىل آلاجاقسا جان،
من اولارام سنه قۇربان،
قوي ساغ قالسىن آتان، آنان،
من سنسىز قالا بىلمرم.

دلى دۇمرون حيات يولداشى بو
سوزلري دنمكله سئوگىلىسى نين يئرینه
اولمگه حاضير اولدوغونو بىلدىرديسه،
دلى دۇمرون بئله بير وفالي يارين
اولمونه راضي اولمادي.
بونا گوره ده آلا تالاي يالوار اراق
دندي:

اولو تانري، اولجالاردان اولجاسان،
اولدورورسن ياري، اولدور مني ده!
هنچ يار انميش بيله بيلمز نجهسن،
اولدورورسن ياري، اولدور مني ده...

نهايت اولو تانري اولارين هنچ
بيريسى نين اولمونه راضي اولماييب،
عزرايىل طريقي ايله قوجا آتا- آنانين
جانيني آلب، دلى دۇمرون و حيات
يولداشينا ۱۴۰ ايل عومور وئير.

بو داستاندا ايكي حيات يولداشى نين
بير - بيرينه يوكسك سويده سئوگى
گوسترمه لري گوزل شكيلده ترسيم
انديلميشدير. باشقا داستانلاردا ايسه باشقا
اينساني سجيهر دالغالانير.

گونئيلي چالشميشدير كي، بو گوزل
صحنه لري شعر قاليبيندا و داستانلارين
نثر حيصه لريني ايسه بوگونكو ديلده بيان
ايديب عاشيقلارين سازلاريندا و

صداقتي گونئيلي نين ديليندن نقل اتمكله
دده قور قود متلرينده دالغالانان اينساني
سجيهرين بير يني گوسترمگه
چالشا جاق:

«... عزرائيل، بير آز منه امان وئر!»
عزرائيل جاواب وئردي: «داها نه امان
ايسته بيرسن؟ آتادان، آتادان ياخين و
اوللاردان آرتيق سنه جاني يانان و ارمي،
سنين يئرينه اولومه حاضير اولان داها كيم
اولاجا قدير؟»

دلى دۇمرون دندي: «بولومو گوزله نيم
وار، اولونلا گوروشوم، سونرا اور جانيمي
وئيريم.» عزرايىل خبر آلدی: «بولونو
گوزله نيم كيمدير؟» دلى دۇمرون سويله دي:
«ياد قيزي حالليم و اولدان ايكي اولشاغيم
وار. گنديم، اوللاري گوروم، اوللارلاريمي
آنالارينا تاپشيريم، سونرا منيم جانيمي آل!»
عزرايىل بير داها امان وئيريب، دلى دۇمرون
حيات يولداشى نين يانينا گليب، بو سوزلرله
اولوب- اولاجاغي اولنا دئير و اولونلا
ويداعلاشماق ايسته ير:

اولا گوزلو نازلي ديلبر،
قول بوينو ما سال، من گنديم.
بيلير مي سن اولوب نهلر؟
سن ساغليقلا قال، من گنديم.

عزرايىل جانيمي آلب،
مني سندن آيري ساليبر،
بالالاريم بئتم قالير،
حاقين انت حالال، من گنديم.

دلى دۇمرون سئوگىلىسى بو سوزلري
ايشيدنده سئوگىلىسى نين [دۇمرونو]
قوجا قاييب، سوزه باشلا دي:
باشيمين تاجي دئديگيم،
من سنسىز قالا بىلمرم.

ابراهيم رفرين يوکسک صينيفلر اوچون حاضيرلاديغي «تورک ديلي درس اوچاغی» اثریدیر. کیتاب دوکتور جواد هینتین و مولیفین اون سوؤو ايله باشلار، داها سوئرا کیتابدا یازي قايدالاري حاقیندا بیلگی وئرلر.

کیتاب مستقیل درسلر شکلینده و ۳۰ بؤلومدن عیبارتدیر. هر بؤلوم موختلیف مووضوعلاري احتیوا اندن متلرله باشلاییر و داها سوئرا مووضوع ايله ایلگیلی سوؤاللر وئرلییر و اونون آردينجا دا ديل قايدالاري ایضاح اندیلییر. متلر اوچون سئچیلن میثاللار چوخ چئشیدلی و دیگر قرامر کیتابلارینا گوره داها یئنی مووضوعلاردیر. مولیفین فایدالاندیغي متود کیتابلا بیریلكده بیر موعلیمی ده گرکدیریر. ۳۰- جو درسین سوئوندا «مهارت یوخلاما سیناغي» باشلیغي آلتیندا یوز سوال وئرلیمیشدیر کی، بو دا اویرنجینین اوؤونو یوخلاماسی اوچون ال وئریشلی بیر یونتمدیر. تورکجه میزی علمی شکیلده اویرنمک ایستهینلر اوچون چوخ فایدالی بیر قاینق اولدوغونو دوشوندوگوموز بو اثرین ان اوئملی قوصورو ایسه سس بیلگیسی (فونتیکی)، شکیل بیلگیسی (مورفولوژی) و سینتاکسا عایید بؤلوملرین بیر- بیریندن آیرد اندیلیمه سیدیر.

کیتاب ۳۴۹ صحیفه ده، کیفیتلی بیچیمده حاضیرلانمیش و موحتوا باخیمیندان دا سوؤن درجه یارارلیدیر. کیتابا گونئی آذربایجان تورکجه سینده کی سس دیشمه لری و دیلدکی گلشمله ده اکنسه یدی، تورکجه میزی اویرنلر اوچون هم قارشیلانمیشدیر مالی (تطبیقی)، هم ده دیداکتیکی بیر اثر ساییلاردی.

- محمدرضا هینت

سوؤرلرینده ترؤوم ائتدیره و منجه بو ایشده باشاریلی اولموشدور.

آرزو اندیریک کی، دده قورقود داستانلاری گله جکده کونله میزین دیلی نین ازبری اولسون و دده قورقود کیتابی هر ائوده گور گور ائونده گور و نسون، نئجه کی بوگون شهریارین حیدر باباسی بنله بیر دورومدادیر و هر بیر آذربایجانلی نین ائوینده «حیدر بابایه سلام» کیتابی و یا اوستاد شهریارین اوؤ سسی ایله حاضیرلانان حیدر بابایا سلام کاستی تاپیلیر و هر کس اوؤ یاشینا اوؤغون بو کیتابدا و کاستده ایسته دیگینی تاپا بیلیر و اونو اوخویوب ائشیتمه سیندن لذت آپاریر.

حسن راشدی

تورک ديلي درس اوچاغی

ابراهيم رفرين

مرغ آمین نشریاتی

۲۲۰۰ جیلد، تهران ۱۳۷۸

سوؤن اللی ایله
اوؤللیکله ده ایسلام
اینقیلابیندان سوئرا
یابینلانان اونلار جا
قرامر کیتابینا رغماً
خالقیمیزین بو
ساحه ده کی احتیاجی تام

آنلامی ایله قارشیلانمیشدیر. بو سوره ایچینده دیلیمیزین یاساق و یا یاری یاساق اولدوغوندان دولایی بو نووع کیتابلار داها چوخ درسلیک ماهیتی داشیمیش، اونو گوره ده اوخوجولارین سویه سی و دیلیمیز حاقیندا بیلگیسی دیقنه آیناقارق یازیلیمیشدیر. بو کیتابلاردان بیری ده